

- ✓ скласти речення за сюжетною
- ✓ картинкою, використовуючи
- ✓ слова зі звуком [ш];
- ✓ скласти розповідь за
- ✓ картиною.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Гра як провідна діяльність дитини дошкільного віку є ефективною формою роботи з виправлення мовленнєвих порушень. Автоматизація звуку, тобто вироблення нової складної для дитини навички, вимагає зусиль, часу та системи в логопедичних заняттях. Завдання логопеда полягає в перетворенні нудної праці над звуком у захоплюючу гру, тому як гра допомагає перенести нові мовленнєві навички з особливих умов (логопедичне заняття) у звичайні.

Використання ігор у логопедичній роботі з дітьми, які мають порушення мовлення, дає можливість забезпечити психологічний комфорт на занятті, активізувати та розвивати психічні функції, забезпечити розвиток емоційно-вольової сфери дітей, підвищити мотивацію дітей до діяльності, застосувати набуті мовленнєві навички в нових умовах та повсякденному житті, вдосконалити граматичну будову мовлення, збагатити та розширити словниковий запас дитини, розвинути зв'язне мовлення. Гра сприяє активній участі дитини в корекційному процесі та збільшенню обсягу логопедичного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровая В. Е. Использование моделирования в коррекции звуковой культуры речи старших дошкольников / В. Е. Боровая // Наука о детстве и современное образование. Материалы международной юбилейной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения В. А. Запорожца. – М.: Центр «Школьная книга», 2005.
2. Пінчук Ю. В. Основи методики виховання правильної вимови звука при дислалії // Педагогіка та методики: спеціальний збірник наукових праць / Ю. В. Пінчук. – К., 2000. – С. 43-49.
3. Рібіцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібіцун. – К., 2012. – 258 с.
4. Тарасун В. В. Стерта форма дизартрії: діагностика та особливості логопедичної роботи // Дефектологія. / В. В. Тарасун. – №4. – 1997.
5. Савінова Н. В. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Н. В. Савінова. – Одеса, 2005.
6. Сиротюк А. Л. Обучение детей с учетом психофизиологии : Практическое руководство для учителей и родителей / А. Л. Сиротюк. – М.: Сфера, 2000 – 128 с.

УДК 376.1-056.264-053.4:81'342:81'234

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

А. Г. Лютова,

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ЗВУКО-СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлюються особливості трактування поняття «звуко-складова структура», основні види порушень звуко-складової структури слів, етапи роботи з формування звуко-складової структури мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

В статті освещаются особенности трактовки понятия «звуко-складовая структура речи», основные виды нарушений звуко-складовой структуры слов, этапы работы над формированием звуко-складовой структуры речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.

The article highlights the peculiarities of

interpretations of the concept of «sound-storage room» the structure of speech, the main types of violations of sound skladovy the structure of words, stages of the formation of sound skladovy the patterns of speech of preschool children from community speech and language disorders.

Ключові слова: звуко-складова структура мовлення, порушення, формування, корекційна робота, загальне недорозвинення мовлення.

Ключевые слова: звуко-складовая структура речи, нарушение, формирование, коррекционная работа, общее недоразвитие речи.

Key words: sound-storage room structure of speech, violation, formation, remedial work, General underdevelopment of speech.

Постановка проблеми. Тенденція до збільшення числа дітей із загальним недорозвиненням мовлення визначає потребу вивчення питання формування звуко-складової структури слова у дітей зазначеної категорії. Стан сформованості складової структури впливає на успішність засвоєння звукового аналізу, оволодіння граматичною будовою, письма і читання, а також розвиток таких психічних процесів, як пам'ять, мислення, уява.

Усунення порушень звуко-складової структури слова базується на ретельній корекційній роботі, що включає корекцію мовленнєвого дефекту і підготовку до повноцінного навчання грамоти (Г. А. Каше, Т. Б. Філічева, Г. В. Чірка, В. В. Коноваленко).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. М. Гвоздев у своїй книзі «Питання вивчення дитячого мовлення» розкриває закономірності засвоєння складової структури слів, звуків рідної мови та їх поєднань [3, стор. 100].

А. М. Гвоздев, В. І. Бельтюков, Р. І. Лалаєва, І. О. Сікорський, А. К. Маркова та інші визначають порушення звуко-складової структури слова як один із провідних дефектів у структурі порушення мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ [3, 5]. Т. В. Ахутіна, І. Т. Власенко виокремлюють серед причин порушень звуко-складової структури невміння дітьми інтонаційно наслідувати правильне мовлення дорослих, незрілість просторових, динамічних і ритмічних факторів психічної діяльності. Дослідники О. М. Вінарська, Г. А. Каше, Р. Є. Левіна, А. К. Маркова, О. М. Усанова причинами порушень звуко-складової структури слів у дітей вважають недорозвинення мовнорухового аналізатора, слабкість акустико-гностичних про-

цесів, порушення фонетичних процесів (звуковимови), нездатність відчувати межі слова та складу [2; 4].

В роботах Н. І. Жинкіна підкреслюється єдність звукової і складової структур. З одного боку, поза складом не може бути виголошений жоден звук мовлення і без нього не може утворитися жодна мовна одиниця. Разом з тим звуки, синтезуючи в складовому складі, забезпечують не тільки впізнавання слів, але і полегшують зчеплення самих складів шляхом злиття. Взаємозв'язок і взаємопроникнення звукового та складового складу слова показана і в першому фундаментальному дослідженні процесу формування складової структури слова А. К. Маркової [4; 5].

З. Е. Агранович, Т. А. Ткаченко, Г. В. Бабина, Н. Ю. Сафонкіна, Н. В. Курдвановська розробили практичні аспекти логопедичної роботи з корекції порушень складової структури слова у дітей з мовленнєвою патологією [1; 8].

Мета статті: висвітлити методику, а саме етапи формування звуко-складової структури слова в дітей із загальним недорозвиненням мовлення дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний час термін «звуко-складова структура слова» трактується як характеристика слова з точки зору кількості, послідовності і видів звуків і складів, що входять до його складу.

При нормальному розвитку оволодіння дитиною звуко-складовою структурою відбувається поступово. До трьох років всі труднощі складоутворення виявляються подоланими.

За дослідженнями Н. Е. Левіної, здатність до оволодіння складовим складом слова є однією з ознак, що дозволяє розпізнавати різну природу мовленнєвих розладів. А. К. Марковою опис становлення складової структури слова у дошкільників із порушеннями мовлення представлено в рамках вивчення мовлення дітей з алалією.

Оволодіння звуко-складовою структурою слова залежить від стану фонематичного слуху та сприймання, розвитку артикуляційної моторики, семантичної недостатності, мотиваційної сфери дитини. Останні дослідження доводять той факт, що оволодіння звуко-складовою структурою слова залежить також й від особливостей розвитку немовленнєвих

процесів: оптико-просторової орієнтації, ритмічної і динамічної організації рухів, здатності до послідовної обробки інформації [1]. У свою чергу, сформована складова структура мовлення впливає на успішність засвоєння звукового аналізу, оволодіння граматичним ладом мовлення, на письмо і читання.

Порушення складової структури слова проявляється у вигляді спотворення порядку складів, зменшення або збільшення їх кількості, заміщення, помилок відтворення збігів приголосних тощо.

Елізії – скорочення складового контуру слова шляхом випадання складотвірної голосної (найчастіше не наголошеної), одного чи кількох складів (*зень* – *козень*, *варія* – *акваріум*). *Ітерації* – збільшення кількості складів за рахунок додавання складотвірної голосної в місці, де є збіг приголосних («*слон*» – *солон*). *Перестановки* виявляються в порушенні послідовності складів у слові (*мосакат* – *самокат*). *Спотворення структури окремого складу* проявляються у вигляді скорочення збігу приголосних, що перетворює закритий склад у відкритий («*капуста*» – *капуста*); перетворення складу зі збігом приголосних у склад без збігу («*тіл*» – *стіл*); вставки приголосних у склад («*лимон*т» – *лимон*). *Асиміляції* виявляються в уподібненні одного складу іншому (*дідедик* – *ведмедик*). *Персеверації* – це інертне застрягання на одному складі слова («*пананама*» – *панама*, *бабабуся* – *бабуся*). *Контамінації* проявляються в злитті цілих частин слів або їх частин у одне слово («*холодильниця*»). Додавання найчастіше проявляються у залученні дитиною зайвої складотвірної голосної, переважно під час збігу приголосних (*масило* – *масло*) [7].

У дітей із ЗНМ зустрічаються всі зазначені види порушень звуко-складової структури слова.

Корекційна робота з подолання порушень складової структури слів у дітей із ЗНМ передбачає три етапи:

- 1) підготовчий;
- 2) корекційний;
- 3) закріплення сформованої складової структури слів у фразовому мовленні.

На *підготовчому етапі* дітей вчать слухати та відтворювати немовленнєвий ритм, відстукувати ритм з певним інтервалом (швидко – помірно – повільно),

відтворювати ритм за кількістю ударів, впізнавати інструмент, що звучить, та тривалість його звучання, напрям звуку, розрізняти шепітне та гучне мовлення, диференціювати звуки за силою, тембром. Також даний етап передбачає формування загальної координації рухів під ритмічну музику, розвиток координації та динамічного праксису рук.

Корекційний етап передбачає кілька напрямів:

- ✓ формування в дітей вміння диференціювати слова, що різняться за кількістю складів (повторення пар, трійок голосних звуків; розрізнення коротких та довгих слів, розрізнення слів за ритмічним малюнком; промовляння складових рядів, двоскладових звуко-наслідувальних слів-складів, двоскладових слів з відкритими складами з однаковими приголосними);
- ✓ формування в дітей вміння диференціювати склади та швидко переключатися з одного складу на інший (виконання артикуляційних вправ, що спрямовані на переключення з однієї артикуляційної позиції на іншу без промовляння звуків та з вимовою голосних звуків, безмовленнєве артикулювання звуків; відтворення рядів з декількох голосних звуків, декількох прямих складів зі спільним приголосними, спільними голосними, декількох обернених складів зі спільним приголосними, спільними голосними, декількох закритих складів, складів з твердими та м'якими приголосними; відтворення двоскладових та трискладових слів з прямими складами, що складаються зі звуків, що їх вірно вимовляє дитина);
- ✓ розрізнення складових систем мовлення (вправляння дітей в умінні звертати увагу до звучання кожного слова в словосполученнях або реченнях через пояснення значень малознайомих та незнайомих слів, відображене скандоване повторення слів, що вивчаються, та повторення слів близьких за звуковим складом);
- ✓ подолання скорочень слів (поскладове промовляння слів; промовляння закритих складів та однокладових слів, що складаються з закритого складу; вимовляння двох частин слова, у якому зустрічається збіг приголосних, по

складах);

- ✓ усунення перестановок складів у слові (визначення кількості складів у слові; виділення складу зі слова, визначення місця складу в слові; складання слів зі складів; ознайомлення дітей зі зміною значення слова через зміну місця розташування складів у слові (банка – кабан, сосна – насос); визначення правильності звучання слова).

Слід зазначити, що одночасно з роботою над структурою слова необхідно здійснювати корекцію звуків, які дитина спотворює. З метою автоматизації звуку можна запропонувати дітям вимовляти ряди складів в певній послідовності: по одному складу, по два, по три тощо (ша, ша-ша, ша-ша-ша). Коли дитина повторює складові ряди, що включають збережені звуки та звуки, що корегуються (та-ша, ма-ма-ша), це сприяє формуванню в дитини вміння швидко переключатися з одного складу на інший.

Під час формування звуко-складової структури слова в дітей із ЗНМ слід паралельно здійснювати роботу з навчання вимови слів зі збереженими звуками та роботу над словом у період автоматизації поставлених звуків. Слова нової складової структури слід вводити в мовлення дітей лише після закріплення й засвоєння ними попереднього матеріалу. Чітку послідовність у роботі над складовою будовою пропонує А. К. Маркова [5].

Етап закріплення сформованої складової структури слів у фразовому мовленні передбачає усунення порушень звуко-складової структури слова в словосполученнях та реченнях.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У дітей дошкільного віку із ЗНМ в тій чи іншій мірі має місце порушення звуко-складової структури слова: від незначних недоліків вимови слів складної структури в умовах вільного спілкування до грубих порушень, які проявляються у спотвореному промовлянні дво- та трискладових слів без збігу приголосних навіть з опорою на наочність. Якщо дане порушення вчасно не виправити, надалі воно призведе до негативних змін у розвитку особистості дитини, до проблем у шкільному навчанні, зокрема, виникнення дисграфії та дислексії, психологічного дискомфорту, мовленнєвого негативізму, складностей адаптації у суспільстві в цілому. Саме тому для

кожного вчителя-логопеда формування звуко-складової структури слів у дітей є одним із найважливіх напрямів корекційно-розвивальної роботи.

Роботу з корекції порушень звуко-складової структури мовлення необхідно здійснювати на фронтальних і на індивідуальних заняттях, дотримуючись поетапності та послідовності в засвоєнні складової будови лексем. Вибір виду корекційних завдань залежить від помилок відтворення складової структури слова та аналізу процесу вимовляння слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіна Г. В. *Обследование слоговой структуры слова и предпосылок её развития у младших дошкольников с общим недоразвитием речи // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития.* / Г. В. Бабіна, Н. Ф. Сафонкіна. – 2002 – № 4.
2. Вінарьська Е. Н. *Ранній мовленнєвий розвиток дитини і проблеми дефектології* / Е. Н. Вінарьська. – М. : Просвітництво, 1987. – 282 с.
3. Гвоздєв О. Н. *Питання вивчення дитячого мовлення* / О. М. Гвоздєв. – Вид. : «Дитинство-Прес», 2007. – 472 с.
4. Жинкин Н. И. *Механизмы речи* / Н. И. Жинкин. – М. : «Директ-Медиа», 2008. – 104 с.
5. Маркова А. К. *Особенности овладения слоговым составом слов у детей с недоразвитием речи : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук. : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика»* / А. К. Маркова. – М., 1963. – 19 с.
6. Маркова А. К. *Особенности складової структури слова в дітей, що страждають на алалію : Школа для дітей з тяжкими порушеннями мовлення* / [за ред. Р. Є. Левіної]– М., 1961. *Початкова школа.* – 1990. – № 1.
7. Рібцун Ю. В. *До проблеми порушення звуко-складової структури слова у дітей* / Ю. В. Рібцун // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. – Випуск № 23. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 206–208. – (Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія)
8. Ткаченко Т. А. *Коррекция нарушений слоговой структуры слова* / Т. А. Ткаченко. – М., 2001.
9. Шеремет М. К. *Логопедія: підручник* / М. К. Шеремет. – К. : Вид. «Слово», 2010.